

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Мова гідності
рекомендаційний список до Першого уроку – 2026

Упорядник:

А. І. Рубан, головний бібліотекар
відділу зберігання фонду, обслуговування
користувачів та соціокультурної діяльності

Бібліографічний редактор:

Пономаренко Л. О.,
заступник директора з наукової роботи,
канд. наук із соціальних комунікацій

Перший урок у 2026/2027 навчальному році Міністерство освіти і науки рекомендує присвятити темі «Мова гідності». «Проведення такого уроку сприятиме формуванню культури поваги до людської гідності, усвідомленню цінності багатоманіття, розвитку навичок використання безбар'єрної та недискримінаційної мови, що ґрунтується на принципах рівності, інклюзії та взаємоповаги. Особливу увагу доцільно приділити ролі

мови у створенні безпечного, інклюзивного й дружнього освітнього середовища, у якому кожна людина, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, етнічного походження, мови спілкування чи інших ознак, відчувається прийнятою, почутою та має рівні можливості для навчання, розвитку й самореалізації» (лист МОН № 1/16209-26 від 28.07.26 року). Перший урок також може стати нагодою поговорити про українську мову як важливий складник національної ідентичності, свободи та гідності.

Фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України підготували рекомендаційний список матеріалів, які допоможуть педагогам змістовно розкрити тему людської гідності, рівності, безбар'єрності та інклюзії. Запропоновані ресурси стануть у пригоді для підготовки розмов, дискусій, інтерактивних вправ і творчих завдань, що спонукатимуть учнів замислитися над тим, як мова може підтримувати, об'єднувати й утверджувати гідність кожного.

Список адресовано керівникам, вчителям, класним керівникам і вихователям закладів загальної середньої освіти.

Розділ І. Законодавча і нормативна база

Закони України та інші акти Верховної Ради України

1. **Кодекс України про адміністративні правопорушення** : затв. 07 груд. 1984 р. № 8073-X // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>.

2. **Кримінальний кодекс України** : затв. 05 квіт. 2001 р. № 2341-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 21 – Ст. 920. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. **Сімейний кодекс України** : затв. 10 січ. 2002 р. № 2947-III // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 7. – Ст. 273. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

4. **Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми** : Закон України від 06 черв. 2024 р. № 3792-IX // Офіц. вісн. України. – 2024. – № 65. – Ст. 3896. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>.

5. **Про запобігання та протидію домашньому насильству** : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII // Офіц. вісн. України. – 2018. – № 6. – Ст. 245. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

6. **Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні** : Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5207-VI // Офіц. вісн. України. –

2012. – № 76. – Ст. 3071. – Доступно також:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

7. **Про захист персональних даних** : Закон України від 01 черв. 2010 р. № 2297-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 49. – Ст. 1604. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

8. **Про інформацію** : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

9. **Про освіту** : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII // Офіц. вісн. України. – 2017. – № 78. – Ст. 2392. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

10. **Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності** : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX // Офіц. вісн. України. – 2023. – № 3. – Ст. 199. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

11. **Про охорону дитинства** : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 22. – Ст. 981. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

12. **Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави** : постанова Верхов. Ради України від 15 січ. 2026 р. № 4764-IX // Офіц. вісн. України. – 2026. – № 10. – Ст. 794. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4764-20#Text>.

Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України

13. **Деякі питання комунікаційної підтримки реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року** : розпорядж. Каб. Міністрів України від 20 груд. 2024 р. № 1301-р // Офіц. вісн. України. – 2025. – № 5. – Ст. 413. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1301-2024-%D1%80#Text>.

14. **Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах** : постанова Каб. Міністрів України від 01 черв. 2020 р. № 658 // Офіц. вісн. України. – 2020. – № 57. – Ст. 1779. – Дод.: Порядок – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>.

15. **Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року** : розпорядж. Каб. Міністрів України від 15 берез. 2024 р. № 243-р // Офіц. вісн. України. – 2024. – № 29. – Ст. 1896. – Дод.: Державна цільова національно-культурна програма... . – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text>.

16. **Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року** : розпорядж. Каб. Міністрів України від 25 берез. 2025 р.

№ 374-р // Офіц. вісн. України. – 2025. – № 40. – Ст. 2758. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text>.

17. Про затвердження Порядку реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми : постанова Каб. Міністрів України від 19 листоп. 2025 р. № 1513 // Офіц. вісн. України. – 2025. – № 98. – Ст. 6870. – Дод.: Порядок ... – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-2025-%D0%BF#Text>.

18. Про затвердження Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми : постанова Каб. Міністрів України від 04 черв. 2025 р. № 658 // Офіц. вісн. України. – 2025. – № 53. – Ст. 3700. – Дод.: Типова програма ... – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2025-%D0%BF#Text>.

19. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року : розпорядж. Каб. Міністрів України від 19 трав. 2021 р. № 474-р // Офіц. вісн. України. – 2021. – № 42. – Ст. 2565. – Дод.: Концепція... – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2021-%D1%80#Text>.

20. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядж. Каб. Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р // Офіц. вісн. України. – 2021. – № 36. – Ст. 2154 ; Уряд. кур'єр. – 2021. – 26 трав. (№ 99). – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

21. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» : розпорядж. Каб. Міністрів України від 17 лип. 2019 р. № 596-р // Офіц. вісн. України. – 2019. – № 62. – Ст. 2159. – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80>.

Нормативно-правові акти Міністерства освіти і науки України

22. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 28 груд. 2019 р. № 1646 // Офіц. вісн. України. – 2020. – № 13. – Ст. 528. – Дод.: Порядок реагування на випадки булінгу (цькування). – Доступно також: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#n16>.

23. Про застосування державної мови у сфері освіти [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 27 жовт. 2023 р. № 1/16742-23 // Міністерство освіти і науки України : [вебпортал]. – Електрон. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zastosuvannya-derzhavnoyi-movi-u-sferi-osviti>, вільний (дата звернення: 24.08.2026). – Назва з екрана.

24. Про затвердження типових програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти щодо запобігання проявам насильства [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки

України від 30 верес. 2020 р. № 1214 // Рада : Верхов. Рада України : Законодавство України : [вебпортал]. – Електрон. дані. – [Київ], 2020. – Дод.: Типова програма підвищення кваліфікації керівників закладів дошкільної освіти щодо запобігання проявам насильства ; Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти щодо запобігання проявам насильства. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1214729-20#Text>, вільний 9 дата звернення: 24.08.2026). – Назва з екрана.

25. Про організований початок 2026/2027 навчального року в закладах загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 28 лип. 2026р. № 1/16209-26 // Освіта.ua : [вебсайт]. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/97470/#google_vignette, вільний (дата звернення: 24.08.2026). – Назва з екрана.

Розділ II. Мова гідності в закладах освіти, позашкільних закладах

26. Акіменко, В. М. Формування культури взаємин учнів старшого шкільного віку / Віра Миколаївна Акіменко // Тавр. вісн. освіти. – 2015. – № 4. – С. 100–104. – Бібліогр.: 4 назви. – Доступно також: <https://drive.google.com/file/d/0B3AWUScdBCMFLXo1eTluTkF1NFE/view?resourcekey=0-u80Tps1DdNWzxIM8mR5PQA>.

27. Басюк, Н. Метод ненасильницького спілкування в розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи / Наталія Басюк // Освіта. Інноватика. Практика = Education. Innovation. Practice. – 2024. – Т. 12, № 8. – С. 13–19. – Бібліогр. у кінці ст. – Доступно також: <https://eprints.zu.edu.ua/41659/>.

28. Багач, Д. Спілкуємося правильно : пед. етика спілкування з батьками / Д. Багач // Дефектолог. – 2020. – № 11/12. – С. 6–13. – Бібліогр.: 5 назв.

29. Безгінова, І. В. Розвиток толерантності учнів на уроках української мови на основі ідей В. О. Сухомлинського / Інна Вікторівна Безгінова // Тавр. вісн. освіти. – 2015. – № 3. – С. 13–19. – Бібліогр.: 9 назв. – Доступно також: <https://drive.google.com/file/d/0B3AWUScdBCMFMZm5xaVVVa3o4Tnc/view?resourcekey=0-DBS5GjnzNNB7xCAwlr7uUg>.

30. Бех, І. Д. Гідність як духовний геном особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 2009. – № 1. – С. 76–89.

31. Білоусова, Н. М. Корекційно-розвивальні прийоми розвитку почуття власної гідності у дітей молодшого шкільного віку / Н. М. Білоусова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : [б. в.], 2005. – Вип. 8. – С. 158–161. – Бібліогр.: с. 161.

32. **Білоусова, Н. М.** Психологічні чинники розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Білоусова Наталія Миколаївна ; наук. керівник Рось Людмила Миколаївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 20 с. – Доступно також: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0413U001076/>.

33. **Буняк, Т. А.** Комунікативні вміння вчителя : психолого-пед. семінар / Т. А. Буняк // Шк. психологу. Усе для роботи. – 2011. – № 6. – С.11–19. – Бібліогр.: 8 назв.

34. **Вансач, П.** Основні етичні цінності та моральні обов'язки вчителя щодо учнів / П. Вансач, Е. Кендерешова. // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту : зб. наук. пр. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2023. – Вип. 2 (53). – С. 22–25. – Бібліогр.: 11 назв. – Доступно також: <https://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/290111>.

35. **Волошина, А.** Як говорити з дітьми про інвалідність? / А. Волошина // Дошк. виховання. – 2024. – № 5. – С. 16–17.

36. **Воскова, І. В.** В. О. Сухомлинський про шляхи й засоби виховання почуття власної гідності / Ірина Вікторівна Воскова // Тавр. вісн. освіти. – 2015. – № 3. – С. 24–27. – Доступно також: <https://drive.google.com/file/d/0B3AWUScdBCMFZm5xaVVVa3o4Tnc/view?resourcekey=0-DBS5GjnzNNB7xCawlr7uUg>.

37. **Годецька, Т.** Нова українська школа на шляху вирішення проблеми булінгу / Тетяна Годецька // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2018. – № 3. – С. 69–77. – Бібліогр.: 23 назви.

38. **Грабар, Н.** Ціннісні домінанти образно-чуттєвого спілкування в бібліотечному професійному просторі / Наталія Грабар, Анжеліка Кухаренко // Вісн. Кн. палати. – 2022. – № 2. – С. 31–36. – Бібліогр.: 10 назв. – Доступно також: <https://visnyk.ukrbook.net/article/view/261596>.

39. **Дорошенко І. М.** Державна (українська) мова як основа формування національної ідентичності українців / Дорошенко І. М., Олексієнко О. В. // Освіт. дискурс. – 2022. – Вип. 40 (4/6). – С. 26–37. – Доступно також: <https://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2022/2022-r-404-6/derzhavna-ukrainska-mova-iaak-osnova-formuvannia-natsionalnoi-identychnosti-ukraintsiv>.

40. **Дрожжина, Т. В.** Чи вмієте ви спілкуватися з учнями? / Т. В. Дрожжина // Почат. навчання та виховання. – 2010. – № 23. – С. 17–21.

41. **Духовні і моральні основи в житті людини. 5 клас** : навч. посіб. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти / [В. М. Жуковський та ін.]. – Київ : Літера ЛТД, 2023. – 111 с.

42. **Жукова, А.** Емпатія як ключовий компонент гуманістичної парадигми сучасної педагогіки / Анна Жукова, Наталя Рудакова // Молодь і ринок. – 2025. – № 7/8. – С. 46–50. – Бібліогр.: 6 назв. – Доступно також: <https://mir.dspu.edu.ua/article/view/339733>.

43. **Журба, К. О.** Виховання культури гідності в дітей у вітчизняній і зарубіжній науці / К. О. Журба, Е. Р. Заредінова // Наука і освіта. – 2013. –

№ 3. – С. 63–67. – Бібліогр.: 11 назв. – Доступно також:
<https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/arkhiv/2013/vipusk-3-nauka-i-osvita-2013-rik>.

44. **Зварич, І.** Булінг у закладах освіти України і США / Ірина Зварич // Нова пед. думка. – 2020. – № 2. – С. 3–7. – Бібліогр.: с. 7. – Доступно також:
<https://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/uk/article/view/151>.

45. **Казачінер, О. С.** Стан проблеми використання альтернативної та допоміжної комунікації дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку в Україні / О. С. Казачінер. І. В. Гордієнко, О. В. Цись // Інновац. педагогіка. – 2020. – Вип. 22, т. 1. – С. 60–63. – Бібліогр.: 8 назв. – Доступно також:
<https://dspace.hnpu.edu.ua/items/a6511c3d-56be-4f4b-ab1e-d7e1ab55c450>.

46. **Кириченко, Р.** Екологічне спілкування: правила ненасильницької комунікації / Римма Кириченко, Ольга Шеремет // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Переяслав, 27 груд. 2022 р. / Ун-т Григорія Сковороди в Переяславі. – Переяслав, 2022. – Вип. 89. – С. 221–223. – Бібліогр.: 4 назви. – Доступно також:
<https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/23275>.

47. **Кононко, О.** Біля джерел дитячої гідності: акценти для педагогів / О. Кононко // Вихователь-методист дошк. закл. – 2022. – № 8. – С. 4–7. – Доступно також: <https://emetodyst.expertus.com.ua/983132>.

48. **Кононко, О.** Культивуємо спілкування без тиску / Олена Кононко // Дошк. виховання. – 2017. – № 5. – С. 2–6.

49. **Кравченко Л.** Українська мова як засіб об'єднання суспільства та чинник національної безпеки України / Людмила Кравченко // Укр. Мовознавство. – 2021. – Вип. 1 (51). – С. 5–27. – Доступно також:
<https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/uk/article/view/360/291>.

50. **Литвиненко, С.** Співпраця без конфліктів / Світлана Литвиненко, Валентина Дерев'янка // Дошк. виховання. – 2017. – № 5. – С. 10–12.

51. **Ложкіна, В.** Мова взаємної поваги / Валентина Ложкіна // Профтехосвіта. – 2016. – № 1. – С. 75–77.

52. **Ляшкевич, А. І.** Теоретичні засади формування культури мовлення школярів середніх класів / А. І. Ляшкевич // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2008. – Вип. 47. – С. 192–195. – Бібліогр.: с. 194–195. – Доступно також:
<https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1769>.

53. **Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці** [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; [рекомендації підгот. Наталія Розколуца]. – Електрон. дані. – Київ : [Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого], 2024. – 54 с. – Режим доступу: <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf>, вільний (дата звернення: 21.08.26). – Назва з екрана.

54. **Мирончук, Н. М.** Розвиток культури взаємин у старших підлітків : навч. посіб. / Наталія Миколаївна Мирончук. – [Вид. 2-ге, допов. і

переробл.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 219 с. – Бібліогр.: с. 218–219.

55. **Мосол, Н. О.** Міжособистісна довіра як предмет психологічного аналізу = Interpersonal trust as a subject of psychological analysis / Мосол Н. О. // Габітус. – 2024. – Вип. 59. – С. 101–106. – Бібліогр.: 20 назв. – Доступно також: <https://habitus.od.ua/journals/2024/59-2024/18.pdf>.

56. **Мулярчук, Є.** Перспективи миру у світлі етичного універсалізму [розглянуто етичні проблеми розбудови миру в контексті висновків з філософії права і етики Канта, доповнюючи їх аналізом альтернативних підходів етики співчуття та емпатії, а також умов відновлення комунікації між народами ворожих спільнот] / Євген Мулярчук // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філософія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2025. – Т. 1, № 12. – С. 27–31. – Бібліогр.: 10 назв. – Доступно також: <https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/189>.

57. **Омельчук, В.** Проблема взаємовідносин та спілкування в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського / Володимир Омельчук, Наталія Мартолог // Нова пед. думка. – 2020. – № 1. – С. 114–117. – Бібліогр.: с. 117. – Доступно також: <https://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/uk/article/view/131>.

58. **Остапенко, Г.** Ненасильницьке спілкування – стратегія життя : [описано метод ненасильницького спілкування, розроблений американським психологом М. Розенбергом. Мета методу – навчитися слухати себе й інших зі співчуттям, а також викликати співпереживання в інших] / Ганна Остапенко // Дошк. виховання. – 2017. – № 5. – С. 13–15.

59. **Поліщук, Г. В.** Комунікативна толерантність як інструмент мінімізації конфліктогенності педагогічного дискурсу : [виділено наступні комунікативні стратегії педагогічного дискурсу: пояснюючу, оцінюючу, контролюючу, сприяючу, організуючу] / Поліщук Г. В. // Інновац. педагогіка. – 2026. – Вип. 92, т. 2. – С. 141–145. – Бібліогр.: 19 назв. – Доступно також: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2026/92/part_2/28.pdf.

60. **Правила мови** [Електронний ресурс] : [безбар'єрна мова] // Без бар'єрів / ініціатива Олени Зеленської. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2021. – Режим доступу: <https://bf.in.ua/rules/>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

61. **Проданець, М. В.** Інклюзія толерантності, або Що від нас залежить / Проданець М. В. // Тавр. вісн. освіти. – 2019. – № 2. – С. 297–302. – Бібліогр.: 6 назв. – Доступно також: https://drive.google.com/file/d/1zWn8vQ7mLpQ4g60LaE_cVxkXokl_N6TR/view.

62. **Романюк, К. О.** Педагогічні умови виховання міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Романюк Катерина Олександрівна ; наук. керівник О. Б. Будник ; ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2014. – 23 с. – Доступно

також:

<https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?temaSearch1=Педагогічні+умови+виховання+міжетнічної+толерантності+дітей+старшого+дошкільного+віку&typeSearch1=1&tab=small>.

63. Рудюк, Т. В. Родинна лексика в контексті ненасильницького спілкування (комунікативно-діяльнісний підхід) / Рудюк Т. В. // Інновац. педагогіка. – 2020. – Вип. 30, т. 2. – С. 85–89. – Доступно також: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/30/part_2/18.pdf.

64. Сайтарли, І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. / Інна Анатоліївна Сайтарли. – Київ : Академвидав, 2007. – 239 с. – (Серія «Альма-матер»). – Бібліогр.: с. 235–239.

65. Сидоренко, Н. М. Толерантність і нетерпимість / Н. М. Сидоренко // Вихов. робота в шк. – 2010. – № 10. – С. 40–43. – Бібліогр.: 11 назв.

66. Сисенко, Т. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства / Тетяна Сисенко // Початк. шк. – 2019. – № 12. – С. 1–2.

67. Смазнова, І. С. Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс : монографія / І. С. Смазнова ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2019. – 376 с. – Доступно також: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6fb1f735-cd89-49e6-a4dc-30e5100cc063/content>.

68. Сорока, Ю. Мова ворожнечі в перспективі соціології культури / Юлія Сорока // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2018. – № 3. – С. 25–46. – Бібліогр.: с. 40–43. – Доступно також: <https://jnas.nbu.gov.ua/uk/article/UJRN-0001073133>.

69. Створення доступних документів у друкованому вигляді : метод. поради в рамках Нац. стратегії зі створення безбар'єр. простору в Україні «Безбар'єрність – це коли зручно всім без винятку» : [розглянуто ключові правила написання друкованих матеріалів, питання формування доступних візуал. матеріалів для людей з інвалідністю та доступних документів у друк. вигляді] / Деп. культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культур. спадщини Одес. облдержадмін., Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського, Наук.-метод. від. ; [підгот. О. М. Ласкевич]. – Одеса : [ООУНБ ім. М. Грушевського], 2024. – 29 с. – Доступно також: <https://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2024/08/Ctvorennya-dostupnyh-dokumentiv-u-drukovanomu-vyglyadi.pdf>.

70. Стандарт державної мови. Термінологія безбар'єрності : проект / Національна комісія зі стандартів державної мови. – Київ, 2026. – Режим доступу: <https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/standarty/standart-tb-ii-redakciia-sxvalena-1.pdf>, вільно (дата звернення: 26.08.26). – Назва з екрана.

71. Степанченко, О. Культура педагогічного спілкування / Олена Степанченко // Укр. мова і літ. в шк. – 2016. – № 2. – С. 51–54. – Бібліогр.: 5 назв.

72. Сушик, Н. Компетентнісний підхід у реалізації технології соціального виховання «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська

позиція» дітей підліткового та юнацького віку / Н. Сушик // Нова пед. думка. – 2020. – № 2. – С. 161–167. – Бібліогр.: с. 167. – Доступно також: <https://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/uk/article/view/191>.

73. **Таран, А.** Особливості спілкування в інклюзивному освітньому середовищі / Альона Таран // Соц. робота та соц. освіта. – 2022. – Вип. 1. – С. 105–112. – Бібліогр.: с. 112. – Доступно також: <https://srso.udpu.edu.ua/article/view/262654>.

74. **Харченко, Л. П.** Етика ділового спілкування соціального педагога / Л. П. Харченко // Соц. педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 3. – С. 94–100. – Бібліогр. у кінці ст.

75. **Хоружа, Л.** Етика педагогічної взаємодії як основа збереження психофізичного здоров'я молодшого школяра / Лариса Хоружа // Початк. шк. – 2009. – № 7. – С. 51–54. – Бібліогр.: 8 назв.

76. **Цимбал-Слатвінська, С. В.** Формування соціальної взаємодії засобами додаткової та альтернативної комунікації = The formation of social relationships based on augmentative and alternative communication : [навчання дітей, підлітків та дорослих з порушеннями мовленнєвого розвитку та комунікації альтернативним та додатковим засобам комунікації] / С. В. Цимбал-Слатвінська, І. В. Бабій // Інновац. педагогіка. – 2022. – Вип. 43, т. 2. – С. 48–51. – Бібліогр.: 8 назв. – Доступно також: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/43/part_2/9.pdf.

77. **Чаплінська, Ю.** Кіборги серед нас: розуміймо, приймаймо, поважаймо / Ю. Чаплінська // Дошк. виховання. – 2024. – № 5. – С. 10–15.

78. **Черемський, М.** Толерантність освітнього середовища як умова творчого самовираження особистості / Максим Черемський // Теорія і практика упр. соц. системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2018. – № 2. – С. 75–82. – Доступно також: https://library.kpi.kharkov.ua/files/JUR/tipuss_2018_2.pdf#page=76.

79. **Юрова, І. М.** Культура міжособистісного спілкування в умовах сучасної школи / Інна Миколаївна Юрова // Тавр. вісн. освіти. – 2014. – № 1, ч. 1. – С. 180–188. – Бібліогр.: 5 назв. – Доступно також: <https://drive.google.com/file/d/0B3AWUScdBCMFdlQxSkJVTmMwWVE/view?resourcekey=0-xZMtba71yOJRik8YI5S9jg>.

80. **Яланська, С.** Я навчу тебе не битися: формування ненасильницької моделі поведінки учня / Світлана Яланська // Школа. – 2014. – № 3. – С. 10–11.

Розділ III. Сценарії, конспекти, презентації до Першого уроку – 2026

81. **Виховуємо толерантність :** вихов. година-коворкінг «Дерево рівності» // Дефектолог. – 2021. – № 11/12. – С. 56–69. – Бібліогр.: 6 назв.

82. **Всеукраїнський урок про безбар'єрність «Мова гідності: бачити людину за словами», 1 вересня** [Електронний ресурс] // EdEra : українська студія онлайн-освіти – Електрон. дані. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу:

<https://ed-era.com/urok-pro-inklyuzyvnist/>, вільний (дата звернення: 26.08.26). – Назва з екрана.

83. **Дорожи українською мовою, рідна мова – основа життя** [Електронний ресурс]: віртуал. книж. вист. / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [вебпортал]. – Електрон. дані. – Київ, [2021]. – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1HXXHzrFoBLD4JUgqjZ_mCu3r5hzYFF8nH/view, вільний (дата звернення: 26.08.26). – Назва з екрана.

84. **Дризлова, В.** Вчимося бути толерантними : година спілкування з елементами казкотерапії (4 кл.) / Вікторія Дризлова // Початк. шк. – 2019. – № 6. – С. 48–51.

85. **Екологічність комунікацій керівника закладу загальної середньої освіти** [Електронний ресурс]: огляд-презентація / підгот. Литовченко О. В. ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://dnpb.gov.ua/?exhibitions=37964>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

86. **Жилка, О. І.** Основні правила етичного спілкування з людьми з особливими потребами : година спілкування з елементами тренінгу для учнів 4-го кл. / О. І. Жилка // Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна педагогіка. – 2018. – № 7. – С. 15–18 : фот.

87. **Жилка, О. І.** Основні правила етичного спілкування з людьми з особливими потребами : година спілкування з елементами тренінгу для учнів 5-го кл. / О. І. Жилка // Шк. психологу. – 2019. – № 1. – С. 22–25.

88. **Інноваційні освітні практики навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи** [Електронний ресурс]: огляд-презентація / підгот. Мелешенко Л. М. ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані. – Київ, 2025. – Режим доступу: <https://dnpb.gov.ua/?exhibitions=44780>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

89. Категорія **«Конспекти, сценарії першого уроку 2026 н. р.»** [Електронний ресурс] // Ерудит.нет : конспекти уроків, сценарії вихов. заходів, підгот. до ДПА та НМТ 2026. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: <https://erudyt.net/vixovni-zaxodi/konspekti-do-1-veresnya>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана. – Із змісту: Перший урок у 7 класі НУШ: «Мова гідності: розшифруй код українського незламного серця» / Луценко Світлана Григорівна ; Перший урок 2026 «Мова Гідності: Слова, що творять дива!» (6 клас) : (презентація) / Сердюк Богдан Романович ; Перший урок 2026: «Мова гідності – інвестиція в людину» (інтегрований виховний захід) (5–11 класи) ; Перший урок 2026 «Мова гідності»: інтерактивний виховний захід-гра «Мовний еліас» (10–11 клас) / Мурогіна Наталія Миколаївна ; Методичні рекомендації до проведення Першого уроку 2026/2027 н. р. «Мова гідності» (11 клас) ; Перший урок 2026 «Мова гідності – голос вільної України» (6 клас) ; Перший урок 2026 «Мова

гідності» (6 клас) / Носова Наталя Борисівна ; Перший урок 2026 «Мова гідності» (4–8 класи) (презентація) ; Перший урок 2026 «Мова гідності» (4–8 класи) (презентація) / Войтків Олена Романівна.

90. **Конспект першого уроку 2026 «Мова гідності»** [Електронний ресурс] // На урок : освіт. проєкт. – Електрон. дані та прогр. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/konspekt-pershogo-uroku-2026-mova-gidnosti-528881.html>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

91. **Королех, Д. В.** Перший урок у 2026/2027 «Мова гідності» [Електронний ресурс] / Королех Дарина Володимирівна // Бібліотека методичних матеріалів / Всеосвіта : нац. освіт. платформа. – Електрон. дані та прогр. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/pershyi-urok-u-20262027-mova-hidnosti-1194479.html>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

92. **Кухарчук, І.** Культура спілкування як засіб духовного розвитку особистості : лінгвіст. КВК для старшокласників / Ірина Кухарчук // Дивослово. – 2011. – № 2. – С. 23–26.

93. **Мова гідності (Перший урок)** [Електронний ресурс] / Наталія Погребняк YouTube. – Електрон. зображув. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0-fSovqHbMk>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 13.08.2026. – Дата перегляду: 21.08.2026.

94. **Мовленнєвий етикет як компонент комунікації людства** [Електронний ресурс] : віртуал. виставка / Наук. б-ка Сум. держ. пед. ун-ту ім. А. С. Макаренка // Наукова бібліотека Сумського державного університету ім. А. С. Макаренка : [вебпортал]. – Електрон. дані. – Суми, 2022. – Режим доступу: <https://www.calameo.com/read/003469948ac33e6767c3b>, вільний (дата звернення: 26.08.2026). – Назва з екрана.

95. **Мульченко, Г. П.** «Ти – громадянин України» : усний журн. / Г. П. Мульченко // Пед. вісн. – 2022. – № 4. – С. 68–70. – Бібліогр.: 6 назв.

96. **Перший урок 2026/2027 н. р. «Мова гідності»** [Електронний ресурс] : огляд / Марина Мишаткина // YouTube. – Електрон. зображув. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=SRqyxZUjDZk>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 02.08.2026. – Дата перегляду: 21.08.2026.

97. **Перший урок 2026/2027: «Мова гідності»** [Електронний ресурс] / Znai_info - Освітній портал // YouTube. – Електрон. зображув. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=k7nIky6e-Fc>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 07.08.2026. – Дата перегляду: 26.08.2026.

98. **Перший урок 2026/2027 навчального року «Мова гідності»** [Електронний ресурс] / Ліна з України // YouTube. – Електрон. зображув. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0bHk9NXBUZw>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 01.08.2026. – Дата перегляду: 21.08.2026.

99. **Перший урок 2026/2027 навчального року «Мова гідності: будуємо простір поваги»** [Електронний ресурс] // На урок : освіт. проєкт. – Електрон. дані та прогр. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/pershiy-urok-2026-2027-navchalnogo-roku-mova-gidnosti->

buduemo-prostir-povagi-528163.html, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

100. **Перший урок 2026/2027 «Мова гідності» (презентація)** [Електронний ресурс] / Життєва скарбничка // YouTube. – Електрон. зображув. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=23ONQv8I38A> Назва з екрана. – Дата публікації: 08.08.2026. – Дата перегляду: 26.08.2026.

101. **Попова, Г.** Булінг: боротьба триває! Толерантний всесвіт побудуй! : (з досвіду роботи) : [запобігання виникнення булінгу в почат. школі. Сценарій проведення вихов. бесіди «Повага до себе та інших людей» за оповіданням О. Кукуєвицької «Про пінгвіна Гуньку» у 1 класі] / Галина Попова // Початк. шк. – 2020. – № 11/12. – С. 60–62.

102. **Хейрабаді, Н. В.** Мова гідності 2026/2027 Сучасний урок української мови 5–11 класи [Електронний ресурс] : презентація + матеріали / Хейрабаді Наталія Валеріївна // Бібліотека методичних матеріалів / Всеосвіта : нац. освіт. платформа. – Електрон. дані. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/mova-hidnosti-20262027-suchasnyi-urok-ukrainskoi-movy-5-11-klassy-prezentatsiia-materialy-1199560.html>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.

103. **Чередник, О.** Виховна година «Культура спілкування» : [розробка уроку на тему: «Культура спілкування. Правила ввічливості»] / Олена Чередник // Початк. шк. – 2009. – № 11. – С. 15–16.

104. **Юрченко, О.** Урок до 1 вересня «Мова гідності»: готові методичні матеріали і презентації від учителів із ТОП-50 Global Teacher Prize Ukraine [Електронний ресурс] / Олена Юрченко // Освіторія Медіа. – Електрон. дані та прогр. – [Б. м.], 2026. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/lessons/urok-do-1-veresnya-mova-gidnosti-gotovi-metodychni-materialy-i-prezentatsiyi-vid-uchyteliv-iz-top-50-global-teacher-prize-ukraine/>, вільний (дата звернення: 21.08.2026). – Назва з екрана.